

**KUR'AN VE TOPLUMSAL
BÜTÜNLEŞME**

(Mezhepler ve Dinî Gruplar Arası İlişkiler)

Editörler

Prof. Dr. Hayati Hökelekli

Prof. Dr. Vejdi Bilgin

Bursa 2015

Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Bu kitap Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Kur'an Araştırmaları Vakfı (KURAV) tarafından ortaklaşa düzenlenen "Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme (Mezhepler ve Dinî Gruplar Arası İlişkiler) Sempozyumu" (27-29 Mart 2015, Bursa) isimli bilimsel toplantıda sunulan bildirilerden meydana gelmektedir.

Editörler: Prof. Dr. Hayati Hökelekli, Prof. Dr. Vejdi Bilgin

© 2015 Bursa Büyükşehir Belediyesi, Kur'an Araştırmaları Vakfı

Bu eserin tüm yayın hakları Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Kur'an Araştırmaları Vakfı'na aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizgi ve Tashih: Arş. Gör. Halil İbrahim Hançabay

BURFAŞ MATBAASI

Sosyolojik Bir Mesele Olarak Süleymancılık

Dr. Serhan Afacan*

Yrd. Doç. Dr. İsmail Çağlar**

Kavramlar, Üslup ve Metodoloji

Türkiye’de cemaatler ve tarikatlarla alakalı “akademik” tartışmada hakim olan iki üslup göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Cumhuriyet modernleşmesinin devlet kontrolünde olmayan dini gruplar ve cereyanlar aleyhindeki kuşkulu ve çoğu zaman hasmane tutumunun akademideki yansımasıdır. Bu üslup ve arka plana sahip çalışmalar Süleymancılığı rejim aleyhtarı, gerici, çağdışı ve tehlikeli bir oluşum olarak değerlendirmişlerdir.¹ Bir diğer tutum ve arka plana sahip çalışmalar Kemalist reflekslerden farklı bir yerden Süleymancılığa karşı menfi bir tavır içerisine girmişlerdir. Genel anlamda cemaatler özellikle de Süleymancılık Türkiye’de dini konuların anlatılması ve dini alanın örgütlenmesi konusunda kendisini hakim pozisyonda gören Diyanet ve ilahiyat camiasından zaman zaman tepki görmüştür. Süleymancıların kitabi kaynakların dışına taşıdığı iddia edilen din algı ve öğretileri bu çevrelerce başlangıçtan beri farklı dozlarda eleştirilmiştir. Özellikle İmam Hatip okullarıyla Süleymancılar arasında bir dönem cereyan eden tartışmaların din sosyologlarının önemli kısmının bu cemaate bakışını kayda değer oranda şekillendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu iki bakış açısı da Türkiye’deki genel cemaat olgusunu ve Süleymancılık’ı sağlıklı bir şekilde analiz etmekten uzak olmasının dışında önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışma her iki üslup ve arka plandan uzak bir konumda Süleymancılığı sosyolojik bir mesele olarak ele almayı amaçlamaktadır. Bu bakış açısıyla Süleymancılık ne rejim aleyhtarı bir örgütlenme ne de dini tahrif eden bir fırkadır; ancak Türkiye ve dünyanın çeşitli yerlerindeki Türkiye kökenli Müslümanların sempatizan/muhiplikten bağlı/müntesipliğe kadar çeşitli derecelerde parçası oldukları bir dini örgütlenme ve yaşayıştır. Süleymancılığı sosyolojik bir mesele olarak ele alırken değinilmesi gereken bir diğer nokta ise isimlendirmeye alakalıdır.

* Leiden University Institute for Area Studies, Holland

** İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

¹ Kara, İ. (2009) *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*. İstanbul: Dergah Yayınları, s. 315-322.

Süleyman Hilmi Tunahan'a nispetle takipçileri "Süleymancı" olarak isimlendirilse de, cemaatin mensupları açısından bu isimlendirme hiçbir zaman kabul edilmemiştir. Türkiye'de uzun yıllar rejimin dini grupları gerici, irticacı ve dinci gibi aşağılayıcı ve kriminalize edici isimlerle adlandırıp, takibata ve baskıya maruz bıraktığı düşünülürse Süleymancıların bu isimlendirmeyi kabul etmemeleri anlaşılabilir. Bunun yanında Süleymancıların dışarıya karşı söylemsel bazda kendilerini genel Müslüman kamuoyundan ayırtırmak istemedikleri için de bu isimlendirmeyi kabul etmedikleri söylenebilir. Ne var ki, cemaat mensuplarını diğer Müslümanlardan farklı ve ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmek cemaatin önemli bir iç dinamiğidir. Bu anlamda cemaat mensupları kendilerinden "ihvan" "İmam Rabbani evladları" ve "kardeşlerimiz" gibi isimlerle bahsetseler de dışarıya karşı ayırıştırıcı bir görüntü veren Süleymancılık ismini kabul etmemektedirler. Bunun yanında cemaat zaman zaman farklı bölgelerde farklı gruplar tarafından "yurtçular"² veya "Süleymanlılar"³ olarak isimlendirilse de, bunların hiçbirisi yaygınlık kazanmamıştır. Bunların yanında cemaatin kendini isimlendirme ihtiyacı hissettiği ender zamanlarda kullandığı tanımlayıcı bir isimlendirme ise "Süleyman Hilmi Tunahan'ın Talebeleri"dir.⁴ Bu çalışmada cemaat tarafından benimsenen bir isimlendirme olmamasına rağmen literatürdeki yaygınlığı ve kullanım pratikliği açısından "Süleymancılar" isimlendirmesi tercih dirmiştir.

Süleymancılık şüphesiz Nakşibendi gelenekten beslenen bir cemaattir. Süleyman Hilmi Tunahan Efendi cemaat açısından tarikatta "pir"ekarşılık gelen kurucu bir figür⁵ olup Nakşi gelenek içerisinde yaygın olan şeyh ve mürid arasındaki ilişkiyi sağlayan "rabita"⁶ ve tarikata ait bir rütüel olan "hatm-i haccan"⁷ gibi uygulamalar Süleymancıların güçlü tarikat bağlarına işaret etmektedir. Diğer yandan topluluğun örgütlenme ve yayılma biçimine baktığımızda karşımıza tipik bir cemaat örgütlenmesi çıkmaktadır. Süleyman Hilmi Tunahan Efendi'nin hayatı hakkında erken dönemlere ait yazılı eserler olmaması ve kendisinin bir elif-be cüzü ve kendisine atfedilen bir-iki küçük

2 Efe, A. (2013) *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, s. 243.

3 Atacan, F. (1993) "Anadolu Gazetesi ve "Süleymancılar", *Toplumbilim*, 2, s.135-136.

4 Kirman, M. A. (2006) " 'Süleymancılık': Ortaya Çıkışı, Gelişim Evreleri ve Günümüzdeki Durumu", *Demokrasi Platformu*, 2(6), s. 152.

5 Arpaguş, S. (2007) "Pir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt.34, s.272-273.

6 Tosun, N. (2007) "Rabita", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt. 34, s.378-379.

7 Öngören, R. (1997) "Hatm-i Haccan" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt. 16, s. 476-477.

risale haricinde eser telif etmemiş olması,⁸ cemaatin tarikat yönünü ele almayı hayli güçleştirmekte ve mevcut dağınık anlatılar bu anlamda aydınlatıcı olmaktan uzak kalmaktadır. Süleyman Efendi'nin Özbekistanlı Selahuddinb. Mevlana Siracüddin'e intisabına ve kendisinden irşat vazifesini alma süreçlerine dair dahi elde net bilgilerin olmayışı kendisinin tasavvufi yanına ilişkin bilgileri bu dağınık rivayetlerden çıkarmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu noktadaki en net bilgiler Süleyman Efendi'nin 1910 yılında vefaat eden Mevlana Siracüddin'in müridi olduğu ve İstanbul'a pek az gelen bu zatla nadiren görüştüğüdür. Şeyhiyle beraber Uludağ'da çıkardıkları erbaini müteakip kendisine irşat görevinin verilmesi rivayetlerinin ayrıntıları maalesef mevcut değildir. Cemaat içerisinde anlatılana göre, seyri sulukünün bir noktasında Süleyman Efendi'nin Mevlana Siracüddin'den artık alacağı bir şeyin kalmamış ve Süleyman Efendişeyhi Mevlana Siracüddin tarafından doğrudan İmam Rabbani'ye bağlanmıştır. Süleyman Efendi'nin talebelerine sürekli "siz İmam-ı Rabbani evlatlarınsınız" deyişi bu bağlantının en net ifadesi olarak kabul edilmektedir. Bu anlatılar dışında cemaat içinde bu konular hakkında bilgi bulunmamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla, Süleyman Efendi'nin bizzat kendisi sohbetlerinde tasavvufi öğeleri çok yoğun olarak ele almamış faaliyetlerini daha ziyade basitleştirilmiş bir metotla ilmi geleneği sürdürmeye teksif etmiştir. Cemaat müntesipleri tarafından Süleyman Efendi'nin silsilenin son halkası olduğunun vurgulanması ve sonrasında cemaati sevk ve idare eden merhum Kemal Kacar ve hâlihazırda cemaatin başında bulunan Ahmet Arif Denizolgun'un yalnızca idareyi tevarüs ettiğine inanılması geleneksel tarikat süreçlerinin dışında bir durumdur.

Cemaatler ve Modernleşme

Cemaatlere dair mevcut literatürde bu oluşumların modernliği konusunda genel bir kabulün var olduğu gözlemlenmektedir.⁹ İsabetli yönleri bariz olsa da bu değerlendirmelerin iki temel sorunu göze çarpmaktadır. İlk olarak, bu oluşumlara neye istinaden modern dendiği her zaman yeterince net olmamaktadır. Şayet, İslam dünyasında modern dönemde görülen birtakım soruna cevap verme iddiasında olmaları bu yapıları modern

⁸ Efe, A. (2013) *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, s. 252.

⁹ Cemaatlerin modern olgular olmasıyla alakalı tartışmalar için bakınız; Kara, İ. (2009) *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*. İstanbul: Dergah Yayınları, s. 179-221, 307-322; Aktay, Y. (2005) "Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık* içerisinde, Yasin Aktay (der). İstanbul: İletişim yayınları, s. 345-393.

yapıyorsa bu cevap tarzları içerik olarak değilse de form olarak sanıldığı kadar modern olmayabilmektedir. Şayet organizasyon şekilleri bu yapıları modern yapıyorsa bu durumda da geçmişte “geleneksel” formlar arasında karşılaşmadığımız her oluşuma modern demek suretiyle modern kelimesinin tanımlayıcı özelliğini yok etmiş oluyoruz. İkinci olarak, cemaatlere dair yapılan değerlendirmeler genel itibarıyla bu yapıların geçirdiği dönüşümlere yeterince vurgu yapmamakta ve özcü yaklaşımlar sergilemektedir. Bu iki handikapı da aşmanın yollarından bir tanesi cemaatlerin sosyolojik tabanına ve bu tabanda görülen değişimlere yeterli dikkati atfetmektir. Ayrıca, cemaatlerde gözlemlenen söylem ve bu söylemin aldığı şekiller de cemaatleri incelemenin önemli bir parçası olarak ele alınmalıdır. Bu çalışma, Türkiye’nin en içine kapalı cemaatlerinden birisi olduğu iddia edilen Süleymanlık’ın sosyolojik bir değerlendirmesini sunacak ve cemaatin sosyolojisiyle söylemi arasındaki ilişkiyi irdeleyecektir.

Süleyman Hilmi Tunahan ve Din Eğitimi

Osmanlı ilmiyesine mensup olan Süleyman Hilmi Tunahan’ın Cumhuriyet reformlarını anomali ve arizi bir hal olarak görerek İslami ilimleri Osmanlı’dan devşirme basitleştirilmiş bir metotla okutmaya devam etmesine dayanan ve Süleymanlık olarak bilinen gelenek, gerek Süleyman Efendi’nin Osmanlı medrese-tekke geleneğini mezcetmek iddiasıyla ihdas ettiği terkip gerekse de bu söylemin zaman içerisinde aldığı şekil açısından Türkiye’de dikkat çekici bir sosyolojik olguya dönüşmüştür. Bulgaristan’ın Silistre bölgesinde ilmi geleneğe sahip bir ailede dünyaya gelen ve tahsil için geldiği İstanbul’da Süleymaniye ve kuzat medreselerinden mezun olarak dersiam olan Süleyman Efendi¹⁰ talebeleriyle yaptığı sohbetlerde medreselerin hali pürmelalinden şikâyetle buralarda müderrislerin ve talebelerin ehemmiyetsiz işlerle meşgul olarak medreselerin kapısına kilit vurulmasına neden olduklarını belirtmiştir. Ne var ki, okuttuğu ve Osmanlı tedrisatının önemli parçaları olan kitaplar dışında Süleyman Efendi’ye dair elde mevcut olan anlatılar onun ilmi yanına ışık tutmaktan da uzaktır. Ne var ki, fıkıh, ilmi-kelam ve belagat gibi konularda ders okuttuğu talebelerini devrin o alanda meşhur şahsiyetlerine imtihan ve tarıtmak için göndermesinden ve devrinde geniş bir ilmi ağın parçası olmasından Süleyman Efendi’nin ilim çevrelerinde muteber birisi olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰ Süleyman Hilmi Tunahan’ın hayatıyla ilgili arşiv bilgilerine ulaşmak için bakınız: Akgündüz, A. (1997) *Arşiv Belgeleri Işığında Silistre’li Süleyman Hilmi Tunahan*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

İlme yaptığı vurgunun yanı sıra Süleyman Efendi'nin sık sık nur-ı ilahi olmadan elde edilen ilmin nefsanî işlere vesile olacağını ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle o talebelerine 'satr' ilmi tabir edilen kitabî ilim kadar 'sadr' ilmi denilen nefis terbiyesinin de önemine dikkat çekmiştir. Süleyman Efendi tarafından zü'l-cenahayn (iki kanatlı) olarak tanımlanan bu karma yapı kendi hayatında görece daha esnek bir tarzda yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Sohbetlerinde sıklıkla ümmet-i Muhammedin cehenneme aktığından ve ahir zaman şartlarından bahseden Süleyman Efendi etrafına topladığı talebelere hem belirli ölçüde ilim aktarmaya çalışmış hem de Nakşi ve Kadiri tarikatlarından menkul usullerle onları manen de terbiye etme yoluna gitmiştir. İmam-ı Rabbanî vurgusu Süleyman Efendi'nin sohbetlerinde en çok bu noktada öne çıkmıştır. Kendisi Hanefî olan ve şeriattan en ufak tavizi görülen kişinin tasavvufî hiçbir haline itibar edilemeyeceğini ifade eden Süleyman Efendi kendisinden yapılan rivayetlerinde muteber kaynaklarla desteklenmesi gerektiğine şayet söylediği rivayet edilen şeyler bu kaynaklara uygun değilse kaynakların dikkate alınması gerektiğine işaret etmiştir.

Eldeki aktarımlardan anlaşıldığı kadarıyla hayatı boyunca memleket içindeki ve dışındaki siyasi süreçleri takipten geri kalmayan Süleyman Efendi'nin bu yönüne dair somut bilgilerin olmayışı mevcut rivayetlerin sorunlu diğer bir alanını teşkil etmektedir. Örneğin, İstanbul'da Fatih Hafız Ahmed Paşa Medresesinde talebeyken bizzat gözlemlediği 1908 II. Meşrutiyeti, bir sene sonra meydana gelen Sultan Abdülhamid'in hal edilmesi, Birinci Dünya Savaşı, 1924 yılında hilafetin kaldırılması ve diğer gelişmelerle ilgili bütüncül olmaktan uzak da olsa var olan rivayetler onu bu süreçlere attığı dikkate işaret etmektedir. Rivayetlerden çıkan genel izlenim Süleyman Efendi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu mutlak anlamda İslam'ın temsilcisi olarak gördüğü ancak net tarihlendirilmeyen bir dönemden itibaren bilhassa ilmiye sınıfının ehliyetlerini büyük oranda yitirmesinden ötürü arzu edilen bir dönem ve idare olmasa da Cumhuriyetin bir mukadderat olduğunu ortaya koymaktadır. Ne var ki, anlaşıldığı kadarıyla Süleyman Efendi İslam ümmetindeki ve özellikle Anadolu'daki gevşeme ve bozulmayı Cumhuriyetle tarihlendirmeyerek bir anlamda Cumhuriyet reformlarını ve Mustafa Kemal'i kurucu söyleminin dışında bırakmış, yaşanan tüm gelişmeleri onun ötesinde daha büyük mukadderatın bir parçası olarak görmüştür.¹¹ Hareket tarzı olarak nefsi terbiye etmenin

¹¹ Cumhuriyet reformlarına karşı farklı eylemlilik modellerinin tartışıldığı bir çalışma için bakınız: Çağlar, İ. (2005) "Obedience or Resistance: Muslim Conception

önemine dikkat çeken Süleyman Efendi bu sürecin ilimsiz ancak fesada götüreceğinde ısrar ederek ilimle bezenmiş bir tasavvuf anlayışında ısrar etmiştir. Bu anlamda, Rasulullah döneminde görülen eshab-ı suffe örneği bu bütüncül yaklaşımı sergileyen ideal örnek olarak sunulmuştur.

Süleyman Efendi'nin ders ve sohbet halkasında yer alan müntesiplerinin profilinin bu tarz bir yaklaşımı kabullenmeye elverişli olduğu görülmektedir. Bu noktada dikkat çeken husus Süleyman Hilmi Tunahan'ın faaliyetlerinin ilk evresinde etrafında talebeden ziyade eşrafın ağırlıkta olduğudur.¹² Şüphesiz bunda ilk zamanlara denk gelen organizasyon sürecinde hem devletin baskılarından hem de yeteri kadar tanınmamış olmaktan kaynaklanan talebe bulma sıkıntısı ön plandadır. Eşrafın ağırlıkta olduğu bu başlangıç noktasından hemen sonra Süleyman Hilmi Tunahan'ın etrafına birkaç istisna dışında taşradan gelen insanların bulunması üzerinde pek durulmayan ancak önemli bir husustur.

Zamanının ilmi çevreleriyle kayda değer hukuku olduğu anlaşılan Süleyman Efendi'nin ilerleyen yaşına rağmen bütün derslerine kendisinin devam etmesi ve kendi yetiştirdiği talebeler dışında kimseden ders verme konusunda yardım almaması manidar bir durumdur. Mevcut söylemde bu durum Süleyman Efendi dışında devrin âlimlerinin istisnasız İslami ilimleri okutmaktan korktuğunu ve tevhid-i tedrisat kanunun altında ezildiğini vurgulamaktadır. Ne var ki, gerek okuttuğu talebeleri imtihan için gönderdiği zamanın hocaları gerekse de okuttuğu derslerin kitaplarını temin için gönderdiği yerler Süleyman Efendi'nin bu türden bir tekel iddiasında bulunmadığı fikrini vermektedir. Bu duruma getirilebilecek birkaç alternatif açıklama bulmak mümkündür. Öncelikle, dönemin formel eğitim süreçleri dışında tedrisatta bulunan Süleyman Efendi'nin müstakbel talebelerine bir kariyer sunma imkanı en azından dışarıdan bakanlar için söz konusu değildi. Diğer yandan, uzun bir süre ilim ve irşat faaliyetlerini gizli sürdüren Süleyman Efendi çalışmalarının çok ses getirmemesini arzu etmiş olabilir. Son olaraksa, Süleyman Efendi'nin Anadolu kültürüne büyük önem verdiği bilinmektedir. Muhtemelen, daha saf dimağlara ve dinen daha mazbut bir

of Time as a Reaction to the Authoritarian Turkish Modernization", *İnsan ve Toplum Dergisi*, 5(9), 1-12.

¹² Efe, A. (2013) *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, s. 253; Kirman, M. A. (2006) " 'Süleymancılık': Ortaya Çıkışı, Gelişim Evreleri ve Günümüzdeki Durumu", *Demokrasi Platformu*, 2(6), s. 1526; Aydın, M. (2005) "Süleymancılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içerisinde*, Yasin Aktay (der). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 310.

seciyeye sahip olduğunu düşündüğü Anadolu'dan gelen talebelerinin İstanbul görgüsünü de edinerek dinin ihyası için lazım olan din adamları haline gelecekleri düşünülmüş olmalıdır. Bununla birlikte Süleyman Hilmi Tunahan geleneksel Osmanlı medrese usulünün kısmen revize edilmiş ve çok daha kısa süren bir versiyonunu uygulamaktaydı. Eğitim süresinin kısa tutulması henüz Tunahan hayattayken eleştirilere konu olmuştur.¹³ Tunahan'ın kendi yetiştirdiği talebeler dışında kimseden ders vermek konusunda yardım almazken yetiştirdiği talebeleri imtihan için zamanın diğer hocalarına göndermesi bu eleştirilere yetiştirdiği talebelerin ehliyetini göstererek cevap vermek olarak yorumlanabilir.

Kemal Kacar ve Teşkilatlanma

1959 yılında vefat eden Süleyman Efendi'nin silsilenin sol halkası olduğuna inanıldığı için kendisinden sonra gelen damadı Kemal Kacar "emir", "büyüğümüz" yahut "Kemal Bey abi" benzeri kavramlarla anılmış ve kendisinin yalnızca idari yeteneklerinin olduğu vurgulanmıştır. Kemal Kacar dönemi kuşkusuz cemaat açısından farklı bir merhale olmuştur. Kemal Kacar İstanbullu varlıklı bir ailenin eğitilmiş bir çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve Galatasaray Lisesi'nde öğrenciyken Beyoğlu'ndaki Ağa Cami'nde verdiği vaazlarını takip ettiği Süleyman Efendi'ye intisap etmiştir. Kemal Kacar'ın cemaatin liderliğine gelmesiyle beraber cemaatte belirgin bazı gelişmeler yaşanmıştır.

Öncelikle Süleyman Efendi'nin vefat etmesiyle beraber cemaatte bir sonraki nesil yani Süleyman Efendi'nin talebeleri ön plana çıkmış ve bu dönem cemaatin kurucu söyleminin şekillendiği dönem olmuştur. Süleyman Efendi'nin son mürid-i kamil olduğu yoğun olarak vurgulanmış ve diğer cemaatlerle araya belirgin bir mesafe konmuştur. Ayrıca, yine bu dönem siyasi açıdan ikircikli denilebilecek bir duruşa sahne olmuştur. Bir yandan Kemalist politikalarla karşı ve devlet tarafından dini eğitim amacıyla kurulan okullara kuşkuyla yaklaşan cemaat diğer yandan en üst düzeyde kurucusu tarafından merkez partisi olan Adalet Partisi'nde temsil edilmiştir. 1960'larda cemaatin takip ettiği siyasi seyir araştırılmaya değer bir konudur. Yalnız burada şunu belirtmek gerekirse 1995 seçimleri istisna olmak kaydıyla cemaat sürekli merkez partilere oy vermiş ve hem CHP'den hem de İslamcı partilerden uzak durmuştur. Diğer yandan, Kemal Kacar idaresinde cemaatin yurt sayısı da kayda değer oranda artmış, şehir merkezlerinde sayısı artan yurtlarla kayda değer bir köyden kente, taşradan merkeze göç kulvarı inşa edilmiştir.

¹³ Efe, A. (2013) *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, s. 251.

1980 darbesi ve müteakip kovuşturmalar ve baskılar cemaati bir yandan derinden sarsarken diğer yandan cemaate bundan sonraki döneme damga vuracak şekilde işleri resmi gerekliliklere uygun yapma pratiği sağlamıştır. Darbe yönetimi tarafından Süleymancıların ülke çapına yayılmış bütün yurtlarının kapatılıp mal varlıklarına el koyması kararlaştırılmışsa da, bu plan hiçbir zaman uygulanmamıştır. Planın uygulanmaması ile ilgili çeşitli açıklamalar vardır. Cemaat yapılan denetimlerde yurtlarda kanuna aykırı hiçbir durumla karşılaşmadığı için kapatılma kararından vazgeçildiğini iddia etmektedir.¹⁴ Bu yüzeysel açıklamanın yanında görünürde daha eleştirel ve analitik olan bir diğer açıklama ise Süleymancıların 1982 anayasası referandumuna evet oyu vermek karşılığında kurslarını kurtardıklarıdır.¹⁵ Gönüllü ve zoraki verilen destekle 1982 anayasasının referandumda yüzde 91'lik bir oy oranıyla kabul edildiği göz önüne alınırsa bu iddiaa açıklayıcılığı yitirmektedir. Süleymancıların Türkiye genelindeki oy potansiyeli 1982 anayasasının referandumda aldığı evet oyuyla kıyaslandığında ihmal edilebilecek kadar düşüktür. Dolayısı ile bu kadar düşük bir oy oranının Süleymancıları darbe yönetimine karşı koruması gerçekçi değildir. Ayrıca bu iddia hem darbecilerin lideri Kenan Evren tarafından ve hem de Süleymancıları o dönemlerde temsil pozisyonunda olan Ali Ak tarafından yalanlanmıştır.¹⁶ Bu tür komplocu açıklamalar bir tarafa bırakıldığında ise Süleymancıların yurtlarını kapatmaya çalışan darbe yönetimi ile çeşitli enstrümanlar kullanarak bir şekilde anlaşmaya varmaları, Türkiye'de cemaatlerin işleyiş tarzına bakıldığında hiç de olağan üstü bir durum değildir. Devletle hiçbir zaman direkt çatışma içerisine girmemek, istediklerini mücadele ederek değil uzlaşarak elde etmek, düzen yıkıcı değil düzeni tahkim edici bir davranış içerisinde olmak Türkiye'de istisnaları olmakla birlikte dini cemaatlerin yaygın davranış biçimlerindendir. Örneğin Nurculuk, Süleymancılık, Işıkçılık gibi cemaatlar her zaman devlet tarafından rejim aleyhtarı olarak algılandılar da, hemen hemen hiçbir zaman yine rejim aleyhtarı sayılan İslamcı partilere oy vermemiş, aksine merkez sağ partileri tercih etmişlerdir.

Özellikle 1980'den itibaren cemaatte okul talebesi ve daimi talebe ayrımının netleştiğini söyleyebiliriz. Süleyman Efendi'nin kendisi açık şekilde aslı maksadını Kuran eğitimi vermek ve geçmiş alimlerin eserlerini okuyabilecek nesiller yetiştirmek olarak serdetmiş ancak anlaşıldığı

¹⁴ Efe, A. (2013) *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, s. 258.

¹⁵ Efe, A. (2013) *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, s. 253.

¹⁶ Kirman, M. A. (2006) " 'Süleymancılık': Ortaya Çıkışı, Gelişim Evreleri ve Günümüzdeki Durumu", *Demokrasi Platformu*, 2(6), s. 173.

kadarıyla formel eğitime karşı doğrudan tavrı almamıştır. Hatta okuttuğu talebeleri müftülük ve vaizlik için imtihanlara göndermek¹⁷ suretiyle ve bizzat kendisi de ömrü boyunca cami kürsülerinde vaazlara devam etmekle dışa açık bir tutum sergilemiştir. Onun vefatını müteakip bu tavrın gözle görülür oranda değiştiğini gözlemliyoruz. Burada dikkat edilmesi gereken iki temel değişken bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen dışa dönüklüğüne mukabil Süleyman Efendi'nin her ne kadar Demokrat Parti'ye en azından belirli bir dönemde sempati duyduğu anlaşılrsa da siyasi tavrını çok ön plana çıkarmamaya özen gösterdiği tespit edilmelidir. Kendisinden sonraki yıllardaysa bu durum tersine işlemiş görünmektedir. Sonraki dönemde cemaat kendisini diğer topluluklardan artan oranda izole ederken siyasi olarak bizzat Kemal Kacar'ın Adalet Partisi'nden milletvekili olması suretiyle açık pozisyon almıştır. Cemaatin siyasi tavrı bu çalışmanın doğrudan konusunu teşkil etmemekle beraber 1960'lardaki gelişmelerin Süleyman Efendi cemaatini ikircikli siyasi duruşunda kurucu bir dönem olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bir yandan yüksek sesle olmasa da Cumhuriyet kurum ve ideolojisine karşı arasına kapanması imkansız bir mesafe koyan cemaat diğer yandan üst düzeyde Cumhuriyet sistemine entegre olmuş ancak paradoksal olarak söylemde sürekli olarak siyasetle iştiğal etmeyi lüzumsuz ve abes sayarak mensuplarının politize olmasını kati surette engellemeye çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle, cemaatin kurguladığı sistem tam anlamıyla bir teknokrasi özelliği arz etmektedir.

1980 sonrası sayıları hızla artan okul talebesi olgusunun bugünden bakılınca cemaatin yapısını kalıcı olarak nasıl dönüştürdüğü net olarak gözlemlenebilir. Bunu iki temelde açıklamak gerekmektedir. Özellikle 1960'larda ve 1970'lerde o yıllarda cemaat daha ziyade köylü nüfusa istinat etmekte ve mensuplarının büyük bir kısmı kentle ilk tanışmasını cemaatin yurtları kanalıyla tecrübe etmekteydi. Hatta, saf dimağlara sahip olmakla birlikte şehir erkan ve adabından hissedar olmamış müntesiplerini şeklen ve tavrı olarak "İstanbul beyefendisine" dönüştürmek cemaatin kendisine yüklediği misyonlardan bir tanesiydi. Yukarıda da değinildiği gibi, cemaatin İstanbul kültürüyle kurduğu ilişki, bir yandan onu yücelten ancak diğer yandan ifsat olduğunu ima eden yaklaşım, ayrıca üzerinde durulmayı hak etmektedir. 1980'lerdeyse cemaat müntesiplerinin profilinin kayda değer ölçüde dönüştüğünü ve cemaatin farklı bir toplumsal kesime dayandığını belirtmek gerekir. 1980'ler Türkiye'si hala göçler devam etse de önceki birkaç on yıla nispetle daha şehirleşmiş ancak bu şehirleşmeyle beraber muhtelif

¹⁷ Kirman, M. A. (2006) " 'Süleymanlık': Ortaya Çıkışı, Gelişim Evreleri ve Günümüzdeki Durumu", *Demokrasi Platformu*, 2(6), s. 152-153.

sorunlarla karşılaşmıştır. İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerde sosyalleşmenin ve toplumsal mobilizasyonun mevcut kanalları içerisinde kendisine yer bulamamış kesimler bu dönemde genel anlamda cemaatlerin özeldeyse Süleyman Efendi cemaatinin mensuplarının büyük kısmının geldiği tabakayı oluşturmuştur. Bu grubun bir kısmı daimi talebe olarak alınmak suretiyle ve cemaatin kendi mekanizmasında istihdam edilmiş diğer bir kısmı ise okul talebesi olarak farklı noktalara gelmeleri sağlanmak suretiyle toplumsal olarak mobilize olmaları sağlamıştır. Ne var ki, 1980'lerde ve 1990'larda büyük oranda en fazla liseye kadar okutulan talebelerin formel eğitimlerini tamamlamalarına müteakip cemaat kurumlarında istihdam edilmeleri yönünde net bir iradenin var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yolla, yalnızca mensuplarının önemli bir kısmı kentli olmakla kalmamış ayrıca hocalarının önemli bir bölümü de lise düzeyinde mezun hale gelmiştir. Kuşkusuz bu cemaatin toplumsal makbuliyetine katkıda bulunmuş olmalıdır.

Cemaatin bünyesindeki talebe ağırlığının daimi talebenden okul talebesine doğru kayışı bir başka sürecin daha habercisidir. Önceden sadece cemaat içi eğitim süreçlerinde istihdam edilen talebeler, okul talebelerinin gelmesi ile birlikte cemaat dışı alanlarda da profesyonel olarak istihdam edilmeye başlamışlardır. Bu beraberinde cemaatte eğitimcilerin haricinde profesyonel kimliklerin artmasını ve belli bir çeşitlenmeyi getirmiştir. Bu çeşitlenme cemaatin tabana yayılması ve teşkilatlanması açısından oldukça kritiktir. Süleymancı hocaların ve onlara destek veren yerel eşrafın yanında artık bir süre cemaat yurtlarında kalmış meslek erbabından ve profesyonellerden bahsetmek mümkündür.

Ahmet Arif Denizolgun ve Dönüşüm

2000 yılında Kemal Kacar'ın vefat etmesi cemaat açısından diğer bir kritik dönüm noktasını teşkil etmiştir. Süleyman Efendi'nin vefatını müteakip ondan sonra gelenlerin onun yalnızca idari makamına varis olduğu belirtilse de uzun liderliği dönemi boyunca Kemal Kacar bu sınırlı alanı aşan bir lider haline dönüşmüştür. Bu anlamda Kemal Kacar, hem Süleyman Efendi'den intikal eden yöntem ve söylem mirasının tasvip ve sonraki jenerasyonlara nakil kanalı makamı olarak hem de bu yeni jenerasyonlar nezdinden kendi başına söylem ve yöntem inşa eden bir figür olarak esasen Süleyman Efendi cemaati mensuplarının çoğu için cemaatin kurucusundan çok daha aşına bir figürdür. Kemal Bey'in bu yönü idarecilik dönemi boyunca karşı karşıya geldiği ve dairenin dışına tarttığı önemli şahsiyetler ve dairenin dışına itildikten sonra cemaatin bu şahsiyetlerle ilgili takındıkları tavırda görülebilir. Her halükarda, böylesi önemli bir şahsiyetin vefat etmesinin

beraberinde ciddi sorunlar doğuracağı açıktır ki yaşanan süreç de bunu ortaya koymuştur.

Süleyman Efendi'nin damadı Kemal Kacar gibi, torunu Ahmet Arif Denizolgun da birçok yönden cemaatin genel kitlesinin üstünde bir kentlilik ve eğitim düzeyini haizdi. Denizolgun'un liderliğe gelmesinin ardından iki yönlü grift bir süreç yaşanmıştır. Uzun süredir kendi ticari işleriyle meşgul olan ve doğrudan cemaatin işleyişinde etkin olmayan Denizolgun bir yandan kendisi cemaatin söylem ve tavırlarına adapte olurken diğer yandan cemaatin yapısına kayda değer etkide bulunacak değişimlere imza atmıştır. Bu süreçte cemaat bir anlamıyla bir eğitim atılımı gerçekleştirmiştir. Bu atılım bir yönüyle talebelerin eğitim düzeyini yükseltmeyi diğer yönüyle cemaatin baştan beri mesafeli durduğu formel eğitim kurumları açmayı kapsamıştır. Cemaatin kurucu metni olmadığı ve söylem sürekli olarak lider üzerinden şekillendiği için kısa süre içerisinde Ahmet Arif Denizolgun da söylem geliştiren ve başlı başına kaynak işlevi gören bir profile dönüşmüştür.

2000'li yıllardan itibaren Süleyman Efendi cemaatinin klasik yurt yapılanması dışında başka alanlarda da kurumsallaştığını söylemek yerinde olacaktır. Bu yapılanmaya yerel odaklı merkezi yapı demek mümkündür. Bu anlamda, cemaatin siyasi tercih ve tavırlarına eğilenlerin yalnızca genel seçimlere eğilmesi bu yerellik ögesini es geçeceği ve meseleyi tamamen merkezi yönüyle ele alacağı için eksik kalacaktır. Bu dönemde aynı zamanda cemaat kadrolarının eğitim düzeyi öncesine göre çok daha yükselmiştir. Gelineen noktada cemaat, genelde birinci kuşak kentli ve eğitilmiş zümrelerin tasavvufi, ilmi ve içtimai ihtiyaçlarını karşılama iddiasında bulunan bir yapı hüviyetini kesp etmiştir. Profesyonel ilişki şekillerinin ve bürokratik yapının egemen olduğu cemaat teşkilatı içerisinde bu yeni jenerasyonun meydana getireceği etkiyi tartmak henüz kolay görünmemektedir. Anti-entelektüel bir yapı olarak Süleymancılık cemaatinin bu eğitilmiş kentli müntesiplerini nasıl çerçevesi çok belirli olmayan bir söylem dairesinde tuttuğu özellikle analiz edilmeye değer bir konudur. Belki bir çıkış noktası olarak burada cemaatin eklektik söylem yapısı ve tasavvuftan iktibas ettiği kavramlara bakılabilir.

Sonuç

Sonuç olarak, Süleymancılık cemaati ne doğrudan anlatıla geldiği şekliyle Cumhuriyet dönemi modernizasyonunun doğrudan bir ürünü ne de toplumsal bir anomalidir. Bu meyandaki değer bazlı yargıları sınamak için cemaatin toplumsal tabanına ve bu tabanın dönüşümlerine dikkat atfetmek faydalı olacaktır. Gelineen nokta itibarıyla cemaati bütünüyle İstanbul'daki

yapı ve söylem üzerinden analiz etmek imkansız hale gelmiştir. Belki de bu toplumsal genişlemenin sınırlarını tespit etmek cemaatin sosyolojik boyutuna dair dikkat çekici sonuçlar verebilir. Örneğin cemaatin çok adı konmasa da var olan devletçi tutumunun Türk toplumunun Kürt sorunu gibi gerilimli alanlarından uzak olması ve son dönemlerdeki siyasi tavrı sosyolojik olarak yaygınlık sınırları belirleme potansiyeline sahiptir. Ancak, burada da merkezden bakanlara sabit bir hakikatmış gibi görünen tavrılara dayalı değerlendirmelerin, yerel bazda kurulan siyasi ve içtimai ilişkiler dikkate alınmadığı vakit analitik güçlerinin sınırlı kalacağı aşıkardır.

Kaynakça

- Akgündüz, A. (1997) *Arşiv Belgeleri Işığında Silistre’li Süleyman Hilmi Tunahan*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları
- Aktay, Y. (2005) “Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık* içerisinde, Yasin Aktay (der). İstanbul: İletişim yayınları.
- Arpağuş, S. (2007) “Pir”, *DİA*, cilt.34, s. 272-273.
- Atacan, F. (1993) “Anadolu Gazetesi ve “Süleymancılar”, *Toplumbilim*, 2.
- Aydın, M. (2005) “Süleymancılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık* içerisinde, Yasin Aktay (der). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlar, İ. (2005) “Obedience or Resistance: Muslim Conception of Time as a Reaction to the Authoritarian Turkish Modernization”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, 5(9).
- Efe, A. (2013) *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık.
- Kara, İ. (2009) *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kirman, M. A. (2006) “ ‘Süleymancılık’: Ortaya Çıkışı, Gelişim Evreleri ve Günümüzdeki Durumu”, *Demokrasi Platformu*, 2(6).
- Tosun, N. (2007) “Rabıta”, *DİA*, cilt. 34, s.378-379.
- Öngören, R. (1997) “Hatm-i Hacegan” *DİA*, cilt. 16, s. 476-477.